

RELACIJE SOCIJALNOG STATUSA RODITELJA I INTELEKTUALNIH I MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI PREDŠKOLSKE DECE

Ivana Milovanović, Željko Krneta i Gustav Bala

RELATIONS OF SOCIAL STATUS OF PARENT AND INTELLECTUAL AND MOTOR ABILITIES OF PRESCHOOL CHILDREN

Ivana Milovanović, Željko Krneta and Gustav Bala

SAŽETAK

Rezultati ovog istraživanja o relacijama socijalnog statusa roditelja i intelektualnih i motoričkih sposobnosti njihove dece ukazali su: da nisu dobijene statistički značajne relacije koje bi ukazale na korelaciju ili uticaju socijalnih karakteristika roditelja na intelektualno funkcionisanje njihove dece; da postoji određeni pozitivan uticaj socijalnih faktora, pre svega obrazovnog i profesionalnog statusa roditelja, na generalnu motoriku njihove dece; da je potrebno vršiti višegodišnja longitudinalna istraživanja na uzorcima dece, kako bi se utvrdila realna relacija socijalnog statusa roditelja i kognitivnih sposobnosti, posebno inteligencije njihove dece; da za potrebe utvrđivanja relacija, razlika i efekata kinezioloških eksperimentalnih tretmana na populaciji predškolske dece, nije neophodno voditi računa o socijalnom statusu roditelja, kao mogućem generatoru razlika između eksperimentalne i kontrolne grupe dece.

ABSTRACT

The results of this study on the relationships between the parents' social status and the intellectual and motor abilities of their children indicated that: no statistically significant relationships were found that would indicate neither the correlation nor the influence of the parents' social characteristics on the intellectual functioning of their children; that there is a certain positive influence of social factors, above all the educational and professional status of parents, on the general motor ability of their children; that longitudinal studies on children's samples should be carried out in order to determine the real relation of the social status of parents and cognitive abilities, especially the intelligence of their children; that for the purposes of determining the relations, differences and effects of kinesiological experimental treatments for preschool children, it is not necessary to take into account the social status of parents, as a possible generator of differences between the experimental and control group of children.

UVOD

Tokom analize socijalnog statusa roditelja i intelektualnog i motoričkog funkcionisanja njihove dece, treba imati na umu da je zapravo reč o analizi korelacije i uticaja nasleđenih i sredinskih faktora. Pri tome dolazi se do dileme: koliko je učešće nasleđa, a koliko sredine (društvenog okruženja) u kojoj deca žive, na njihove intelektualne i motoričke sposobnosti. Odmah se nameće potreba da se definiše šta je „nasleđeno“ a šta stečeno „okolinom“ (okruženjem) u kojoj dete živi.

Sociokulturni kontekst u kome dete živi, vaspitava i obrazuje se, može se definisati uslovima u porodičnom domaćinstvu, vrtiću, školi, formalnim i neformalnim grupama dece i odraslih koje posećuje sa ili bez roditelja (staratelja), fizički (objektivni) uslovi stanovanja, društveno-ekonomski uslovi mesta stanovanja, i dr.

Pod pojmom „nasleđeno“ podrazumeva se sve što nije vezano za bližu ili širu sredinu (fizičku, društvenu, kulturnu, duhovnu okolinu deteta), a može se shvatiti kao konglomerat od (Zarevski, 2000):

- nasleđenog dela, dobijenog od svojih bioloških roditelja;
- urođenog dela, koji se stvorio mutacijama i segregacijama u genima deteta;
- konstitucionalnog dela, koji se odnosi na varijabilitet u telesnoj konstituciji, morfološkoj građi i funkcionisanju;
- kongenitalnog dela, koji se stvorio razvojem u uterusu biološke majke.

Između faktora okoline deteta i nasleđa od roditelja (šire gledano) postoji interakcija, koja obično nije linearna, mada se ona, zbog jednostavnijeg modela i metoda analize podataka, najčešće shvata kao linearna. Ta činjenica u velikoj meri otežava postavljanje valjanog i pouzdanog modela i eksperimentalnog nacrtu istraživanja intelektualnih i motoričkih sposobnosti kod predškolske dece.

Prema istraživanju Klajna (1991) može se pretpostaviti da se uspeh u rešavanju testova inteligencije u Zapadnoj Evropi i u SAD kod belaca može pripisati genetskom faktoru do 65% populacijske varijanse, a oko 40% faktorima okoline. Kao najznačajniji faktori okoline pokazali su se obrazovanje i socijalni status roditelja. Brojna istraživanja su takođe zabeležila da su siromaštvo i niski nivo obrazovanja roditelja povezani sa nižim nivoom školskog uspeha i inteligencije dece kasnije u detinjstvu (Alexander at al., 1993; Duncan at al., 1994; Zill at al., 1995).

Pošto do danas nije uspešno rešen problem potpuno valjanog, pouzdanog i etički prihvatljivog postupka za tačno određivanje proporcije učešća nasleđenog i stečenog (kao i njihove kovarijacije, odnosno interakcije), u ovom istraživanju primenjen je postupak procene inteligencije dece prigodnim mernim instrumentom, kao i odgovorima njihovih roditelja o sopstvenom obrazovnom, društvenom i ekonomskom statusu. Na taj način dobijene su informacije o kognitivnom, posebno intelektualnom, funkcionisanju dece, za koje se smatra da se veći deo varijanse individualnih razlika kod dece može pripisati njihovom nasleđu od roditelja. Motoričke sposobnosti dece procenjene su baterijom motoričkih testova koja je poslužila za procenu nivoa bazičnih motoričkih sposobnosti, koje

svako dete poseduje u određenoj meri (snaga, brzina, gipkost...).

S druge strane, dobijene su informacije o tzv. pasivnom socijalnom statusu dece, odnosno o aktivnom statusu njihovih roditelja ili staratelja. Upravo te informacije bile su u fokusu ovog rada, jer smo želeli da istražimo uticaj socijalnog statusa na intelektualno i motoričko funkcionisanje dece predškolskog uzrasta. Jedan od razloga za usmerenost autora na taj istraživački problem jesu rezultati ranije realizovanih istraživanja na uzorku starije dece i omladine (Tomanović, 2004, 2010a, 2010b; Maksimović i Matić 2006; Tubić, Fajgelj i Bala 2007) koja pokazuju da je socijalni status porodice veoma značajna dispozicija u intelektualnim, odnosno obrazovnim rezultatima dece, koja po završetku školovanja predstavlja povoljnu osnovu za ulazak u sferu rada, a u slučaju pripadnika srednjeg sloja ukazuje i na socio-kulturnu reprodukciju sloja (Tomanović, 2010). Osim toga, karakter porodice kao primarne društvene zajednice zasnovan je na socijalnoj poziciji medijatora i predstavlja „most“ koji obezbeđuje spontanu, nenametljivu integraciju pojedinaca u društveni sistem (Milić, 2010), što smo i ispitali na uzorku dece predškolskog uzrasta. Sve navedeno očitava se u oblasti svakodnevnog života porodice, koji je strukturisan pomenutim društveno-ekonomskim resursima. Uz navedeno, ispostavlja se da su geografska lokacija kuće/stana, radnog mesta, predškolskih/školskih ustanova, kao i vaspitno-obrazovnih i sportsko-rekreativnih ustanova, koje su u službi dodatnog obrazovanja (i zabave) dece, veoma važni činioci kvaliteta svakodnevnog života porodice. Iz toga proizilazi i raspodela vremena kao važan resurs koji u životu savremene porodice duboko utiče na razvoj intelektualnih, ali i motoričkih potencijala dece. Organizacija svakodnevnog života savremene „detecentrične“ porodice podrazumeva nastojanje roditelja da uspostave ravnotežu između radnog mesta/posla, porodičnih obaveza roditelja i dece (zajedno i zasebno) i distribucije slobodnog vremena članova porodice.

Smatra se da socijalni status roditelja u velikoj meri utiče na rast i razvoj dece, te njihovo celokupno ponašanje, na njihovo angažovanje u fizičkoj aktivnosti, naročito u predškolskom uzrastu. Tu se u prvom redu misli na položaj roditelja u socijalizacijskom, institucionalnom i sankcijskom subsistemu, kako je definisano fenomenološkim modelom socijalnog statusa Saksida i Petroviča (1972), koji strukturu socijalnog statusa formuliše pod vidom položaja entiteta u hijerarhijskoj mreži društvenih uloga socijalizacijskog, institucionalnog i sankcijskog subsistema, a kasnije razvijan najviše u radovima Hošekove i Petroviča (npr. Petrovič i Hošek, 1974; Hošek, 1988). Sledstveno tome, istraživanja realizovana u zapadnim društvima, takođe nedvosmisleno ukazuju na postojanje relacije socio-ekonomskog statusa (tj. klasno-slojne pripadnosti) porodice i različitih vidova uspostavljanja pomenute svakodnevne ravnoteže između formalnog uključivanja dece u različite vannastavne aktivnosti i neformalnih vidova provođenja slobodnog vremena. S tim u vezi američka sociološkinja Anet Laurau u svojoj monografiji „Neravnopravna detinjstva“ (Laurau, 2011) naglašava razlike između ravnoteže u porodičnom životu pripadnika niže i srednje klase. Deca iz niže klase, koja su činila uzorak pomenutog istraživanja, provodila su mnogo više vremena u neorganizovanim aktivnostima koje su podrazumevale igru, zbog čega tokom istraživanja nisu pokazivala umor niti izloženost nekoj vrsti stresa. Pored toga, naglašava autorka, neorganizovanost igre uslovlila je interakciju/druženje dece različitog uzrasta. Sa druge strane, deca iz srednje klase provodila su vreme na organizovan način,

zbog čega se u istraživanju ispostavilo da su bila zbunjena u slučaju uzimanja „viška slobodnog vremena“. Međutim, ta deca su pokazala napredne veštine i rezultate u oblasti sporta, muzike, postavljanja prioriteta u rešavanju svojih obaveza, komunikacija sa nepoznatim ljudima i snalaženju u novim životnim situacijama (Laurau, 2011: 39). Otuda se, a na osnovu terenskih istraživanja, institucijalizovane slobodne aktivnosti uglavnom dovode u vezu sa decom čiji su roditelji pripadnici srednje klase. Sledstveno tome, u društvenim naukama prisutan je termin „usklađena kultivacija“ (engl. concerted cultivation), koji podrazumeva niz mera koje roditelji preduzimaju u domenu institucijalizovanih slobodnih aktivnosti svoje dece, često podređujući svoje slobodno vreme obavezama dece, a sve sa svrhom dugoročnih pozitivnih efekata tih aktivnosti u domenu kognitivnog i motoričkog razvoja dece. Osim toga, deo grada/kvart u kome porodica stanuje takođe je važan činilac raspodele vremena u oblasti institucijalizovanih slobodnih aktivnosti. Tako odsustvo zelenih površina i mogućnosti za spontanu igru na otvorenom prostoru negativno utiče na svakodnevicu dece i njihov psihofizički razvoj, tim pre što je igra (u zavisnosti od uzrasta dece) uslovljena fizičkim nadzorom roditelja (Burgt, & Gustafson, 2013: 26). Otuda je savremena urbana porodica suočena ne samo sa raspodelom vremena, već i prostora, što je nezaobilazna komponenta i terenskih istraživanja koja će u budućnosti biti realizovana na ovu i podudarne teme.

Hošek-Momirović i Bala (2007) su na uzorku 1.140 roditelja predškolske dece, koja su pohađala vrtiće vojvođanskih gradova: Novi Sad, Bačka Palanka, Sremska Mitrovica i Sombor, analizirali 25 indikatora aktivnog socijalnog statusa roditelja pomoću upitnika SSMAXIP (Hošek, 2004). Utvrdili su da nije postojala statistički značajna razlika u socijalnom statusu između porodica sa dečacima i porodica sa devojčicama. Latentna struktura manifestnih indikatora pasivnog socijalnog statusa predškolske dece pokazala je egzistenciju 6 primarnih faktora: 1) profesionalno-obrazovni status oca, 2) profesionalno-obrazovni status majke, 3) rezidencijalni status porodice, 4) kulturni nivo porodice, 5) sportska angažovanost roditelja i 6) ekonomski status porodice. Na osnovu matrice interkorelacija primarnih faktora utvrdili su i egzistenciju faktora drugog reda: 1) socijalizacijsko-institucionalni subsistem i 2) sankcijski (posledični) subsistem. Na kraju su ukazali na postojanje jedinstvenog generatora socijalnog statusa, koji je odgovoran za kontrolisano usklađivanje delovanja socijalizacijsko-institucionalnog subsistema sa sankcijskim subsistemom celokupnog socijalnog sistema ispitivanih porodica.

Tubić, Fajgelj i Bala (2007) proučavali su intelektualno funkcionisanje dece primenom Ravenovih progresivnih matrica u boji na uzorku 1.388 dece od 4 do 7 godina (728 dečaka i 660 devojčica) sa teritorije Vojvodine, koja su u vreme ispitivanja pohađala predškolske ustanove. Dobijeni rezultati istraživanja ukazuju da se pouzdanost testa u odnosu na uzrast ispitanika kretala od 0.59, kod najmlađih, do 0.86, kod sedmogodišnjaka, što govori u prilog nedovoljne pouzdanosti ovog testa za ispitanike od 4 godine, odnosno o njegovoj prihvatljivoj pouzdanosti za stariju decu (5-7 godina). Nisu ustanovili statistički značajne razlike između dečaka i devojčica.

METOD

Uzorak ispitanika

Testiranjem intelektualnih i motoričkih sposobnosti bilo je obuhvaćeno 220 dece uzrasta od 5-7 godina koja su boravila u novosadskim vrtićima Predškolske ustanove „Radosno detinjstvo“ u Novom Sadu. Svi roditelji dali su pismenu saglasnost da njihova deca učestvuju u istraživanju. Međutim, tokom terenskog istraživanja, bili smo suočeni sa nespremnošću jednog broja roditelja da otvoreno i potpuno odgovore na pitanja iz upitnika o njihovom socio-ekonomskom statusu. Imajući to u vidu, došlo je do redukcije planiranog uzorka, zbog čega je konačan broj anketiranih roditelja sveden na 73. To je uslovilo da u konačan uzorak bude uvršćeno 73 dece, odnosno 46 dečaka i 27 devojčica.

Uzorak mernih instrumenata

Na osnovu relevantnih nalaza istraživanja Hošek-Momirović i Bale (2007) izvršena je redukcija indikatora u upitniku SSMAXIP, koji su korišteni u ovom istraživanju. Za definisanje socijalnog statusa od značaja su bili sledeći indikatori:

- *za procenu edukativnog statusa roditelja i njihovih roditelja:*
  - 1) Stepen obrazovanja oca,
  - 2) Stepen obrazovanja majke,
  - 3) Obrazovanje dede po ocu,
  - 4) Obrazovanje dede po majci;
- *za procenu profesionalnog statusa roditelja:*
  - 5) Položaj oca u radnoj organizaciji,
  - 6) Položaj majke u radnoj organizaciji;
- *za procenu društvenog statusa roditelja:*
  - 7) Rezultati oca u sportu,
  - 8) Rezultati majke u sportu;
- *za procenu bazičnog ekonomskog statusa porodice:*
  - 9) Broj dece u porodici,
  - 10) Veličina stana (kuće),
  - 11) Mesečni prihod domaćinstva.

Procena motoričkih sposobnosti dece urađena je primenom standardizovane baterije od 7 bazičnih motoričkih testova, koji su poslužili za definisanje generalnog motoričkog faktora:

- 1) Poligon natraške – za procenu koordinacije celog tela,
- 2) Taping rukom – za procenu brzine frekvencije pokreta,
- 3) Pretklon iz seda raznožno – za procenu gipkosti,
- 4) Skok udalj iz mesta – za procenu eksplozivne snage nogu,
- 5) Trčanje 20 m - za procenu brzine kretanja,
- 6) Podizanje trupa – za procenu repetitivne snage,
- 10) Izdržaj u zgibu – za procenu statičke snage.

Opis testova i način testiranja može se naći u poglavlju ove monografije „Efekti primene kinezioloških tretmana na motoričke sposobnosti dece“.

Za procenu inteligencije dece primenjen je merni instrument *Ravenove progresivne matrice u boji* (Raven PMB). Ovaj merni instrument proizašao je iz teorijskog pristupa strukturi inteligencije Spirmana (Spearman, 1904) i ostalih predstavnika strukturalističkog shvatanja ove sposobnosti. Raven PMB predstavlja neverbalni test intelektualnih sposobnosti i diskurzivnog mišljenja, sastavljen iz perceptivnog, figurativnog materijala organizovanog u nekoliko serija u okviru kojih su zadaci poređani prema težini, od jednostavnih ka složenim. Ispitivanje se vrši u vizuelnom modalitetu. Neverbalne sposobnosti koje se procenjuju tim testom su:

- 1) sposobnosti razumevanja složenih odnosa među stimulusima,
- 2) sposobnosti pronalaženja značenja među stimulusima,
- 3) sposobnosti percepcije i mišljenja.

Verzija progresivnih matrica u boji (engl. Coloured Progressive Matrices) je pojednostavljena forma testa sa 36 zadataka podeljenih u tri serije, sa po 12 zadataka u svakoj seriji. Set A zasnovan je na dopunjavanju kontinuiranih struktura i povezan je sa vizuo-perceptivnim sposobnostima. U setu B zahteva se otkrivanje analogije između elemenata, dok je set AB uveden kako bi smanjio prelaz u direkciji mišljenja. Podloga za crteže je obojena da bi se lakše održala pažnja. Ova verzija je lagana za decu od 11 godina i starije osobe.

Uputstvo za primenu testa bilo je izvedeno na sledeći način: detetu je objašnjen princip prezentovanja materijala, koji je imao dva dela, grupu crteža, koji su činili jednu celinu ili jedan princip gde je jedan od crteža nedostajao. Zadatak deteta je bio da u grupi od šest crteža otkrije specifične odnose među figurama prikazanim na slici, pri čemu je trebalo da od svih ponuđenih figura izabere onu koja se prema određenom odnosu uklapa među prikazanim figurama na slici.

Uspeh u testu predstavlja broj tačno identifikovanih crteža, te se kao takav uzima za dalju analizu (Raven, 1956).

Metode obrade podataka

Pošto su anketom SSMAXIP dobijene ordinalne varijable, osim frekvencija odgovora po odgovarajućim kategorijama izračunate su i njihove proporcije u procentima. Za svaku dobijenu ordinalnu varijablu izvršena je standardizacija i normalizacija Blomovim postupkom, što je omogućilo da se izračuna matrica interkorelacija varijabli socijalnog statusa. Ta matrica je poslužila da se primeni faktorizacija metodom glavnih komponenta, uz KG kriterij za određivanje broja značajnih glavnih komponenti, odnosno faktora. Izolovani inicijalni socijalni faktori transformisani su u kosu poziciju pomoću promax Kaiserovog postupka, a u cilju dobijanja informacija o korelaciji i uticaju izolovanih faktora na manifestaciju anketiranih indikatora u analiziranom prostoru socijalnog statusa roditelja predškolske dece.

Rezultati u tri segmenta Ravenovih progresivnih matrica u boji su sumirani i formirani su ukupni skorovi na ovom mernom instrumentu. Za tako formirane skorove određeni su osnovni deskriptivni statistici i testirana je normalnost distribucije primenom Kolmogorov-Smirnov testa.

Rezultati 7 bazičnih motoričkih testova su kondenzovani u jednu kompozitnu kriterijumsku varijablu primenom metode glavnih komponenti i određeni su faktorski skorovi za svakog ispitanika na tako formiranoj varijabli. Analizirane su karakteristike i normalnost distribucije tako formirane kompozitne varijable.

Za definisane kriterijumske varijable, generali motorički faktor i skor na Ravenovim progresivnim maticama u boji, testirana je značajnost razlika između dečaka i devojčica primenom t testa za nezavisne uzorke.

Relacije varijabli socio-ekonomskog statusa roditelja sa intelektualnom i motoričkom sposobnošću dece analizirane su primenom regresione analize. Za analizu socijalnog statusa roditelja relacije sa motoričkim i intelektualnim sposobnostima dece u manifestnom prostoru, korišćena je metoda optimalnog skaliranja, odnosno kategorijalna regresiona analiza (CatReg). Za analizu relacija kognitivnih i motoričkih sposobnosti dece sa latentnom strukturom socijalnog statusa roditelja, korišćena je linearna regresiona analiza.

REZULTATI I DISKUSIJA

Analiza deskriptivnih karakteristika socijalnih varijabli

Rezultati analize manifestnih varijabli za procenu socijalnog statusa roditelja prikazani su u tabelama 1-7, gde se nalaze podaci o svim kategorijama socijalnih karakteristika (u frekvencijama i procentima). Ovi rezultati su poslužili u definisanju strukture analiziranih socijalnih karakteristika, što je mnogo važnije od same detekcije stanja, a poslužili su za utvrđivanje relacija socijalnog statusa roditelja sa intelektualnim i motoričkim sposobnostima njihove dece.

Na osnovu prikazanih tabela može se zaključiti da je najveći broj roditelja imao završen fakultet (očevi 28.8%, majke 37%). Nakon toga stepen obrazovanja koji je najzastupljeniji kod očeva je trogodišnja stručna škola (24.7%), dok je kod majki to bila završena četvorogodišnja stručna škola (22%). Najveći stepen obrazovanja, odnosno specijalizaciju, magisterij ili doktorat je ostvarilo 13.7% očeva i 6.8% majki.

Tabela 1. Stepen obrazovanja roditelja

STEPEN OBRAZOVANJA OCA	Ukupno	STEPEN OBRAZOVANJA MAJKE	Ukupno
Trogodišnja stručna škola	Frek. 18 % 24,7%	2 razreda srednje škole	Frek. 1 % 1,4%
Četvorogodišnja stručna škola	Frek. 13 % 17,8%	Trogodišnja stručna škola	Frek. 9 % 12,3%
Završena viša škola	Frek. 5 % 6,8%	Četvorogodišnja stručna škola	Frek. 16 % 21,9%
Nezavršen fakultet	Frek. 6 % 8,2%	Završena gimnazija	Frek. 3 % 4,1%
Završen fakultet	Frek. 21 % 28,8%	Završena viša škola	Frek. 4 % 5,5%
Specijalizacija, mr. i dr.	Frek. 10 % 13,7%	Nezavršen fakultet	Frek. 8 % 11,0%
		Završen fakultet	Frek. 27 % 37,0%
		Specijalizacija, mr. i dr.	Frek. 5 % 6,8%

Najviše zastupljena kategorija obrazovanja dede po ocu, odnosno po majci, bila je „završena srednja škola“, kod očeva 32.9%, a kod majki 34.2%. Obrazovanje dede po ocu u kategoriji „završio je fakultet“ imalo je 27.4%, koje je po majci iznosilo 20.5%. Sa završenom višom školom bilo je kod deda po ocu 15.1%, a po majci u 19.2% slučajeva.

Tabela 2. Stepen obrazovanja dede po ocu i majci

OBRAZOVANJE DEDE PO OCU	Ukupno	OBRAZOVANJE DEDE PO MAJCI	Ukupno
Nije išao u školu ali je bio pismen	Frek. 3 % 4,1%	Nije znao ni da čita ni da piše	Frek. 1 % 1,4%
Završio je osnovnu školu	Frek. 4 % 5,5%	Nije išao u školu ali je bio pismen	Frek. 1 % 1,4%
Završio je zanat	Frek. 11 % 15,1%	Završio je osnovnu školu	Frek. 3 % 4,1%
Završio je srednju školu	Frek. 24 % 32,9%	Završio je zanat	Frek. 14 % 19,2%
Završio je višu školu	Frek. 11 % 15,1%	Završio je srednju školu	Frek. 25 % 34,2%
Završio je fakultet	Frek. 20 % 27,4%	Završio je višu školu	Frek. 14 % 19,2%
		Završio je fakultet	Frek. 15 % 20,5%

Podaci za intenzitet bavljenja sportskim aktivnostima roditelja ukazuju da se najveći broj očeva (57.5%) i majki (54.8%) bavio sportom samo rekreativno. Međutim, 21.9% majki i 6.8% očeva nije se bavilo sportom ni rekreativno. Što se tiče rezultatskog uspeha očeva na takmičenjima lokalnog (23.3%), republičkog (6.8%) ili saveznog nivoa (5.5%) (jedno od prva tri mesta), u odnosu na majke (19.2%, 2.7% i 1.4%), očevi su imali znatno bolji uspeh na svim nivoima.

Tabela 3. Rezultati oca i majke u sportu

REZULTATI OCA U SPORTU		Ukupno	REZULTATI MAJKE U SPORTU		Ukupno
Nije sa bavio sportom	Frek. 5 % 6,8%		Nije sa bavila sportom	Frek. 16 % 21,9%	
Bavio se sportom rekreativno	Frek. 42 % 57,5%		Bavila se sportom rekreativno	Frek. 40 % 54,8%	
Postigao je jedno od prva tri mesta na lokalnom takmičenju	Frek. 17 % 23,3%		Postigla je jedno od prva tri mesta na lokalnom takmičenju	Frek. 14 % 19,2%	
Postigao je jedno od prva tri mesta na republičkom takmičenju	Frek. 5 % 6,8%		Postigla je jedno od prva tri mesta na republičkom takmičenju	Frek. 2 % 2,7%	
Postigao je jedno od prva tri mesta na saveznom takmičenju	Frek. 4 % 5,5%		Postigla je jedno od prva tri mesta na saveznom takmičenju	Frek. 1 % 1,4%	

Kada se analizira profesionalni status roditelja, može se zapaziti da je bila znatno veća stopa nezaposlenosti majki (23.3%), nego očeva (2.7%). Najveći broj majki bio je angažovan na radnom mestu koje zahteva višu ili visoku stručnu spremu bez rukovodećih obaveza (31.5%), a zatim srednju stručnu spremu, takođe bez rukovodećih obaveza (oko 16.4%). Kod očeva najviše je bila zastupljena kategorija „lica sa višom ili visokom stručnom spremom sa rukovodećim obavezama“ (31.5%), pa praktično u podjednakom procentu „radnik ili službenik sa srednjom stručnom spremom sa rukovodećim obavezama“ (17.8%), „radnik sa višom ili visokom stručnom spremom bez rukovodećih obaveza“ (16.4%), i „radnik ili službenik sa srednjom stručnom spremom bez rukovodećih obaveza“ (16.4%).

Tabela 4. Položaj oca i majke u radnoj organizaciji

POLOŽAJ OCA U RADNOJ ORGANIZACIJI	Ukupno	POLOŽAJ MAJKE U RADNOJ ORGANIZACIJI	Ukupno
Nije zaposlen	Frek. 2 % 2,7%	Nije zaposlena	Frek. 17 % 23,3%
Poljoprivrednik,	Frek. 1	Kvalifikovan ili visokokvalifikovan radnik	Frek. 4 % 5,5%

nekvalifikovan ili polukvalifikovan radnik	%	1,4%	Kvalifikovan ili visokokvalifikovan radnik rukovodilac	Frek.	1
Kvalifikovan ili visokokvalifikovan radnik	Frek.	4	Radnik ili službenik sa srednjom stručnom spremom bez rukovodećih obaveza	%	16,4%
Kvalifikovan ili visokokvalifikovan radnik rukovodilac	%	8,2%	Radnik ili službenik sa srednjom stručnom spremom sa rukovodećim obavezama	Frek.	7
Radnik ili službenik sa srednjom stručnom spremom bez rukovodećih obaveza	Frek.	12	Lice sa višom ili visokom stručnom spremom bez rukovodećih obaveza	%	31,5%
Radnik ili službenik sa srednjom stručnom spremom sa rukovodećim obavezama	%	17,8%	Lice sa višom ili visokom stručnom spremom sa rukovodećim obavezama	Frek.	9
Lice sa višom ili visokom stručnom spremom bez rukovodećih obaveza	Frek.	12		%	12,3%
Lice sa višom ili visokom stručnom spremom sa rukovodećim obavezama	%	16,4%			
	Frek.	23			
	%	31,5%			

U više od polovine porodica bilo je dvoje dece (54.8%), a u oko 31.5% jedno dete. Sa troje dece je bilo svega 13.7% porodica.

Tabela 5. Broj dece u porodici

UKUPNO DECE	Ukupno
Troje	Frek. 10 % 13,7%
Dvoje	Frek. 40 % 54,8%
Jedno	Frek. 23 % 31,5%

Što se tiče veličine stana, svakom članu porodice pripadalo je najčešće 11-15 m² (37% porodica), zatim 16-20 m² (19.2%), i do 10 m² (12.3%). U ranijim istraživanjima na ovoj populaciji stanovništva utvrđeno je da većina porodica (85%) ima prilično komforne stanove, odnosno zadovoljavajuće uslove (struja, voda, wc, kupatilo i centralno grejanje) (Hošek-Momirović & Bala, 2007). Pošto se u ovom istraživanju radi o istoj populaciji ispitanika, odnosno istoj društveno-ekonomskoj sredini i prostornom okviru (gradu), može se smatrati da su životni uslovi učesnika ovog istraživanja komforni.

Tabela 6. Veličina stana (kuće)

VELIČINA STANA/KUĆE (m ² po članu domaćinstva)	Ukupno
do 10	Frek. 9 % 12,3%
od 11-15	Frek. 27 % 37,0%
od 16-20	Frek. 14 % 19,2%
od 21-25	Frek. 8 % 11,0%
od 26-30	Frek. 7 % 9,6%
od 31-35	Frek. 2 % 2,7%
od 36-40	Frek. 3 % 4,1%
više od 40	Frek. 3 % 4,1%

Socijalni dodatak ili neku drugu vrstu socijalne pomoći, primalo je 4.1% porodica, dok su u istom procentu (4.1%) roditelji smatrali da su njihovi mesečni prihodi domaćinstva manji od većine drugih porodica. Roditelji su u 68.5% slučajeva smatrali da su njihova prosečna primanja kao kod većine drugih, dok je oko 23.3% anketiranih smatralo da imaju prilično visoke prihode u poređenju sa drugima.

Tabela 7. Procenjeni mesečni prihod domaćinstva

MESEČNI PRIHOD DOMAĆINSTVA	Ukupno
Mnogo manji od većine porodica uz socijalni dodatak	Frek. 3 % 4,1%
Manji od većine drugih porodica	Frek. 3 % 4,1%
Uglavnom kao u većini drugih porodica	Frek. 50 % 68,5%
Prilično visoki u odnosu na druge porodice	Frek. 17 % 23,3%

Prikazane socio-ekonomske karakteristike roditelja, koji čine uzorak ovog istraživanja, ukazuju na relativno izbalansiran porodični i društveno-ekonomski okvir u kome žive i odrastaju njihova deca. Prikazom stepena stručne spreme roditelja i njihovih očeva, zatim pozicije u radnoj organizaciji roditelja, rezultatima u sportu roditelja, a uz osvrt na broj dece u porodičnom domaćinstvu i veličinu životnog prostora koji prosečno pripada članu porodice, kao i procenom porodičnih mesečnih materijalnih primanja u odnosu na ljude u svom okruženju, stičemo utisak da je uzorak ovog istraživanja relativno usaglašen ili da bar roditelji uslove života u svojoj porodici doživljavaju kao podudarne većini porodica iz svog okruženja. Ipak, kada se osvrnemo primarno na obrazovni status oba roditelja i rezultate u sportu oba roditelja, očigledno je da je najveći broj i očeva i majki fakultetski obrazovan, kao i da su se rekreativno bavili sportom, što u istraživanju ove vrste predstavlja dragocenu dispoziciju za procenu intelektualnih i motoričkih karakteristika dece.

I ranija istraživanja su pokazala da je nivo obrazovanja roditelja od ključne važnosti za opšti kognitivni razvoj dece (Mollborn, Lawrence, James-Hawkins, & Fomby, 2013). Ti podaci predstavljaju i dispoziciju za pretpostavku da će roditelji u daljem toku odrastanja dece afirmisati opšti, pa i intelektualni i motorički razvoj svoje dece.

Relacije manifestnih varijabli socijalnog statusa roditelja sa intelektualnim i motoričkim sposobnostima dece

S obzirom da je primenjeni socio-ekonomski upitnik dao podatke ordinalnog tipa, za analizu relacija manifestnih varijabli socioekonomskog statusa roditelja i kognitivnih i motoričkih sposobnosti dece, korišćena je kategorijalna regresiona analiza (CatReg).

Rezultati ove analize pokazali su da skup socioekonomskih varijabli roditelja nema statistički značajan uticaj na nivo kognitivne sposobnosti dece procenjene Ravenovim progresivnim matricama u boji (Tabela 8).

Tabela 8. Rezultati regresione analize manifestnih varijabli socio-ekonomskog statusa roditelja i kognitivne sposobnosti dece.

VARIJABLE	Beta	F	p	r	r-part
Stepen obrazovanja oca	0,37	0,90	0,45	0,28	0,28
Stepen obrazovanja majke	0,52	1,53	0,23	0,04	0,41
Obrazovanje dede po ocu	-0,18	0,29	0,75	0,21	-0,17
Obrazovanje dede po majci	0,37	1,42	0,25	0,34	0,33
Ukupno dece	-0,20	0,86	0,47	-0,12	-0,22
Rezultati oca u sportu	0,13	0,27	0,61	0,13	0,15
Rezultati majke u sportu	0,25	0,62	0,54	0,14	0,28
Položaj oca u radnoj organizaciji	-0,26	0,62	0,60	0,13	-0,22
Položaj majke u radnoj organizaciji	0,23	0,37	0,55	0,21	0,21
Veličina stana	0,20	0,64	0,43	0,21	0,21
Mesečni prihod domaćinstva	0,28	0,81	0,37	0,32	0,28

R=0,63 R²=0,14 F=1,57 P=0,10

Iako je vrednost multiple korelacije srednje visoka, prilagođeni kvadrat multiple korelacije od 0,14 (aR^2 , Adjusted R Square) pokazuje da postoji svega 14% stvarne zajedničke varijanse sistema prediktora i kriterijske varijable. Ipak, statistički značajne i srednje visokepozitivne parcijalne i linearne korelacije varijabli *Stepen obrazovanja majke*, *Stepen obrazovanja oca* i *Obrazovanje dede po majci*, ali i *Rezultati majke u sportu* i *Mesečni prihod domaćinstva*, ukazuju na moguću relaciju ovih varijabli sa intelektualnim sposobnostima dece. Ove varijable upravo imaju i najveći uticaj i značaj u sistemu analiziranih socio-ekonomskih varijabli, na šta ukazuju vrednosti njihovih parcijalnih regresionih koeficijenata (beta).

Rezultati analize relacije manifestnih socio-ekonomskih varijabli i motoričkih sposobnosti dece (Tabela 9) pokazali su da sistem prediktora ima statistički značajnu relaciju sa kriterijem. Vrednost prilagođenog kvadrata multiple korelacije ukazuje na postojanje 40% zajedničke varijanse sistema socioekonomskih varijabli i generalnog motoričkog faktora dece. Najveći pojedinačni i pozitivan doprinos utvrđenoj relaciji dala je varijabla *Rezultati majke u sportu* sa statistički značajnim parcijalnim regresionim koeficijentom i parcijalnom korelacijom sa kriterijem. Iako ostale varijable nisu pokazale statistički značajne relacije sa kriterijem, može se uočiti da su značajan doprinos ukupnoj relaciji dale i varijable *Obrazovanje dede po majci i po ocu*, a donekle i *Položaj majke u radnoj organizaciji* i *Mesečni prihodi domaćinstva*. Interesantno je zapaziti da rezultati oca u sportu imaju negativnu tendenciju uticaja na motoričke sposobnosti dece, dok je taj uticaj majki značajno pozitivan. Ovaj fenomen bi trebalo posebno proučiti, da li je u osnovi toga različit pristup u razvoju i obrazovanju dece od strane roditelja, ili je ovaj nalaz dobijen slučajno, ili je specifičan za ovaj uzorak dece.

Tabela 9. Rezultati regresione analize manifestnih varijabli socio-ekonomskog statusa roditelja i motoričke sposobnosti dece.

VARIJABLE	Beta	F	p	r	r-part
Stepen obrazovanja oca	0,19	0,40	0,67	0,35	0,16
Stepen obrazovanja majke	0,09	0,11	0,89	0,36	0,08
Obrazovanje dede po ocu	0,29	0,99	0,38	0,25	0,31
Obrazovanje dede po majci	0,40	1,72	0,19	0,08	0,41
Ukupno dece	-0,14	0,69	0,41	0,03	-0,18
Rezultati oca u sportu	-0,20	0,85	0,36	0,03	-0,27
Rezultati majke u sportu	0,42	10,37	0,00	0,38	0,48
Položaj oca u radnoj organizaciji	-0,18	0,36	0,78	0,34	-0,17
Položaj majke u radnoj organizaciji	0,26	0,89	0,35	0,39	0,26
Veličina stana	0,19	1,08	0,35	0,37	0,21
Mesečni prihod domaćinstva	0,24	0,91	0,41	0,42	0,26

$$R=0,75 \quad R^2=0,40 \quad F=3,57 \quad P=0,001$$

Definisanje faktora socijalnog statusa roditelja

Matrica interkorelacija standardizovanih i normalizovanih socijalnih varijabli roditelja (Tabela 10) ispunjena je uglavnom pozitivnim, niskim i srednje visokim koeficijentima korelacije. Preko 50% korelacija imalo je statistički značajan nivo (za veličinu ovog uzorka ispitanika značajni koeficijenti korelacije bili su $r \geq 0,28$). Primetna je veća povezanost varijabli za procenu obrazovnog i statusnog nivoa roditelja, dok su varijable *Ukupno dece*, *Rezultati oca i majke u sportu* sa niskim korelacijama u analiziranom sistemu.

Visina KMO indikatora adekvatnosti uzorka varijabli i Bartletov test sferičnosti, ukazali su na opravdanost primene faktorske analize na analiziranom skupu varijabli.

Tabela 10. Matrica interkorelacija socijalnih varijabli roditelja

VARIJABLA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Stepen obrazovanja oca	1,00									
2. Stepen obrazovanja majke	0,62	1,00								
3. Obrazovanje dede po ocu	0,54	0,36	1,00							
4. Obrazovanje dede po majci	0,40	0,58	0,47	1,00						
5. Ukupno dece	-0,22	-0,07	-0,19	-0,14	1,00					
6. Rezultati oca u sportu	0,21	0,18	0,18	0,14	0,09	1,00				
7. Rezultati majke u sportu	-0,05	0,16	0,09	0,09	0,06	0,28	1,00			
8. Položaj oca u radnoj organizaciji	0,71	0,48	0,47	0,35	-0,16	0,27	0,09	1,00		
9. Položaj majke u radnoj organizaciji	0,40	0,65	0,29	0,49	-0,06	0,16	0,05	0,42	1,00	
10. Veličina stana	0,47	0,32	0,32	0,13	0,19	0,20	-0,06	0,38	0,26	1,00
11. Mesečni prihod domaćinstva	0,46	0,40	0,29	0,29	0,16	0,21	0,10	0,46	0,42	0,53

Primenom metode glavnih komponenti uz KG kriterijum izolovane su 3 komponente, koje su obuhvatile 61,5% zajedničke varijanse (Tabela 11).

Tabela 11. Glavne komponente (H) socijalnih faktora roditelja

VARIJABLA	H1	H2	H3	h ²
Stepen obrazovanja oca	0,82	-0,14	-0,21	0,74
Stepen obrazovanja majke	0,79	-0,10	0,12	0,65
Obrazovanje dede po ocu	0,66	-0,21	0,03	0,48
Obrazovanje dede po majci	0,65	-0,30	0,22	0,56
Ukupno dece	-0,11	0,80	-0,08	0,66
Rezultati oca u sportu	0,36	0,40	0,46	0,50
Rezultati majke u sportu	0,14	0,26	0,81	0,75
Položaj oca u radnoj organizaciji	0,77	-0,04	-0,05	0,60
Položaj majke u radnoj organizaciji	0,69	-0,07	0,06	0,49
Veličina stana	0,57	0,45	-0,44	0,72
Mesečni prihod domaćinstva	0,66	0,41	-0,19	0,65
λ (karakteristični koreni)	4,16	1,42	1,23	
% varijanse	37,44	12,94	11,17	61,55

Najveći doprinos definisanju zajedničke varijanse (h^2) imale su varijable *Rezultati majke u sportu*, *Stepen obrazovanja oca* i *Veličina stana*. Na prvoj glavnoj komponenti, koja je objasnila 37,4% varijanse analiziranog sistema varijabli, izdvojile su se sve varijable koje definišu obrazovni i društveno-statusni položaj roditelja i materijalni položaj porodice.

Nakon primene kose promax rotacije izolovanih faktora, njihov sklop i struktura pokazali su logično grupisanje varijabli koje dosta čisto i jasno definišu faktore (Tabela 12). Prvi izolovani faktor sa visokim kosim projekcijama i korelacijama definišu varijable za procenu obrazovnog statusa roditelja: *Stepen obrazovanja oca* i *Stepen obrazovanja majke*, *Obrazovanje dede po ocu* i *Obrazovanje dede po majci*, i varijable za procenu profesionalnog položaja roditelja: *Položaj oca u radnoj organizaciji* i *Položaj majke u radnoj organizaciji*. Zato smo prvi izolovani faktor definisali kao **Obrazovni i profesionalni status roditelja**. Interesantno je da je sa dosta visokom i negativnom kosom projekcijom na ovom faktoru i varijabla *Ukupno dece*, što uz statistički značajnu i negativnu korelaciju ove varijable sa prvim faktorom, navodi na zaključak da su roditelji sa višim obrazovno-profesionalnim statusom u proseku imali manji broj dece. Taj rezultat korelira sa brojnim istraživanjima koja ukazuju na to da sve viši stepen stručne spreme, u prvom redu žena, podrazumeva manji broj dece, zbog velikih teškoća balansiranja privatnog i profesionalnog života (Blagojević, 1991, 1997, 2013; Gidens, 2007).

Tabela 12. Sklop (A) i struktura (F) socioekonomskih faktora roditelja

VARIJABLA	A1	A2	A3	F1	F2	F3
Stepen obrazovanja oca	0,78	0,18	-0,18	0,83	0,38	-0,13
Stepen obrazovanja majke	0,77	0,04	0,15	0,79	0,27	0,18
Obrazovanje dede po ocu	0,70	-0,04	0,01	0,69	0,15	0,03
Obrazovanje dede po majci	0,76	-0,22	0,15	0,71	0,01	0,16
Ukupno dece	-0,53	0,72	0,22	-0,32	0,60	0,28
Rezultati oca u sportu	0,16	0,20	0,61	0,25	0,32	0,64
Rezultati majke u sportu	0,08	-0,15	0,87	0,07	-0,03	0,85
Položaj oca u radnoj organizaciji	0,71	0,17	0,01	0,76	0,37	0,05
Položaj majke u radnoj organizaciji	0,66	0,07	0,09	0,69	0,27	0,13
Veličina stana	0,22	0,76	-0,18	0,43	0,80	-0,09
Mesečni prihod domaćinstva	0,35	0,62	0,05	0,53	0,73	0,13

Drugi faktor definišu varijable *Veličina stana*, *Ukupno dece* i *Mesečni prihod domaćinstva*. Imajući u vidu da su prva i treća varijabla direktni indikatori materijalne osnove porodice, a da je i broj dece u porodici jasno povezan sa materijalnim i prostornim uslovima u kojima živi porodica, drugi faktor smo definisali kao **Socio-materijalni status porodice**.

Treći faktor je definisan visokim projekcijama i korelacijama dve varijable koje direktno indukuju nivo sportske aktivnosti roditelja: *Rezultati oca u sportu* i *Rezultati majke u sportu*. Zato smo treći faktor definisali kao **Sportski status roditelja**.

Matrica interkorelacija izolovanih faktora (Tabela 13) ukazala je na statistički značajnu ali nisku korelaciju faktora *Obrazovni i profesionalni status roditelja* i *Socio-materijalni status porodice*.

Tabela 13. Interkorelacije socijalnih faktora roditelja

F A K T O R	1	2	3
1. Obrazovni status roditelja	1.00	0.29	0.04
2. Socio-materijalni status porodice	0.29	1.00	0.11
3. Sportski status roditelja	0.04	0.11	1.00

Takva korelacija prva dva socioekonomska faktora kompatibilna je rezultatima ranije realizovanih istraživanja Tomanović (2004; 2010a; 2010b). Ona ukazuje na to da vannastavne aktivnosti dece, kao indikator kulturnog kapitala koji se investira u decu, ali i kao kulturni kapital same dece, raste sa rastom obrazovnog nivoa i materijalnog položaja roditelja (Tomanović, 2010b). Ispostavlja se i da je među vannastavnim aktivnostima sport najpoželjnija aktivnost, toliko da, prema Tomanović, vršnjaci ponekad vrše pritisak na dete da se konformiše (Tomanović, 2010b). Kao jedna od „najpopularnijih” aktivnosti, bavljenje sportom kod dece obuhvaćene ovim istraživanjem, predstavlja značajan indikator socio-kulturnog kapitala, ali ukazuje i na svojevrsnu uravnoteženost uticaja društvenog okruženja na decu i njihove porodice. Imajući to u vidu, nismo primetili značajnu klasno-slojnu razliku u percipiranju značaja bavljenja sportom (kao vanškolske aktivnosti) među roditeljima obuhvaćenim ovim istraživanjem, što nije slučaj sa nekim drugim istraživanjima (videti: Tomanović 2010b), gde roditelji iz radničkog sloja vannastavne aktivnosti vide kao vid kontrole nad slobodnim vremenom svoje dece, dok se u srednjim slojevima one smatraju zabavom, „kulturnom potrošnjom”, koja generiše kulturni kapital i dalje investira u obrazovanje (Tomanović, 2010b).

Razlike između dečaka i devojčica u intelektualnim i motoričkim varijablama

Razlike između dečaka i devojčica u definisanim kriterijumskim varijablama intelektualne i motoričke sposobnosti, testirane su primenom t testa za nezavisne uzorke (Tabela 14). Nisu utvrđene statistički značajne razlike između dečaka i devojčica u intelektualnom i motoričkom statusu, što je rezultat i u ranije pomenutom istraživanju Tubić, Fajgelj i Bala (2007). Takav nalaz može da ukaže na odsustvo razlike u pogledu vaspitnih aktivnosti roditelja dečaka i devojčica u odnosu na bavljenje dece sportom. Iako je preuranjeno tvrditi da roditelji decu vaspitavaju u rodno neutralnom duhu, u pogledu nivoa svesti roditelja da deca oba roda treba podjednako da se bave sportom, ukazuje na to da je svest o bavljenju sportom važan deo životnog stila ispitanika, odnosno razvoja motoričkih

sposobnosti njihove dece. Takođe, treba imati u vidu da su ovim istraživanjem obuhvaćena deca predškolskog uzrasta, što dodatno otežava donošenje valjanih zaključaka u pogledu rodne ravnoteže, u prvom redu u oblasti motoričkog statusa. Ranije realizovana istraživanja (npr. Đorđić i Matić, 2008) nedvosmisleno pokazuju odustajanje devojčica od bavljenja sportom u periodu adolescencije, što na uzorku ovog istraživanja može biti ispitano jedino kontinuiranim praćenjem motoričkog razvoja iste dece, kroz čitavu osnovnu školu.

Tabela 14. Rezultati testiranja razlike između dečaka i devojčica u varijablama Raven PMB i Generalna motorika

Varijabla	Pol	AS	SD	t	p
Raven PMB	Muški	24,77	5,15	0,49	0,62
	Ženski	23,95	7,63		
Generalna motorika	Muški	0,07	0,82	0,74	0,46
	Ženski	-0,13	1,24		

AS – aritmetička sredina; SD – Standardna devijacija; t – t test; p – statistička značajnost t-testa

Imajući u vidu navedene rezultate i činjenicu da su ove varijable predstavljale kriterijumske varijable u daljim analizama relacija socijalnog statusa roditelja sa intelektualnim i motoričkim sposobnostima dece, ukupan uzorak ispitanika nismo diferencirali u odnosu na pol.

Relacije faktora socioekonomskog statusa roditelja i intelektualne sposobnosti njihove dece

Rezultati regresione analize intelektualne sposobnosti dece i faktora socijalnog statusa roditelja (Tabela 15) nisu pokazali statistički značajnu relaciju ovih varijabli. Niska vrednost multiple korelacije ukazala je na svega 8% zajedničkog varijabiliteta sistema socijalnih faktora roditelja i intelektualne sposobnosti dece.

Tabela 15. Rezultati regresione analize varijable za procenu intelektualne sposobnosti dece (Raven PMB) u prostoru socijalnih faktora

VARIJABLA	beta	T	p	r	r-part
Obrazovni i profesionalni status roditelja	0,28	2,33	0,02	0,28	0,27
Socio-materijalni status porodice	-0,01	-0,05	0,96	0,08	-0,01
Sportski status roditelja	0,03	0,28	0,78	0,04	0,03

R=0,28 R²=0,08 F=1,99 P=0,12

Iako prediktorski sistem kao celina nije pokazao značajnu relaciju sa kriterijskom varijablom, faktor *Obrazovni i profesionalni status roditelja* imao je statistički značajan, ali dosta nizak regresioni koeficijent, kao i linearnu i parcijalnu korelaciju sa kriterijem, što može uz rezervu da se prihvati kao nagoveštaj uticaja obrazovnih i profesionalnih karakteristika roditelja na intelektualne sposobnosti njihove dece. Iznova, treba imati na umu uzrast kome dece iz ovog istraživanja pripadaju. Egzaktnije podatke bilo bi moguće dobiti longitudinalnim istraživanjima na istom uzorku.

Ovim istraživanjem nije identifikovana ni slojna diferencijacija u tipu i primeni socijalnog kapitala roditelja, takozvanog emocionalnog kapitala kroz angažovanje roditelja u podsticanju dece na bavljenje sportom i intelektualnih sposobnosti dece koja čine uzorak. Takav rezultat možemo objasniti činjenicom da su uzorkom obuhvaćena deca predškolskog uzrasta, koja odrastaju u istom sociokulturnom okruženju, zbog čega socio-demografske odlike roditelja nisu presudno uticale na intelektualne sposobnosti dece. Ispostavlja se da istraživanje treba nastaviti u formi longitudinalnog istraživanja na istom uzorku, tokom odrastanja dece. Pretpostavka je da bi u kasnijim razvojnim fazama, odlike koje su nas u ovom istraživanju zanimala dobile očigledniju formu. Sa druge strane, ostalo je nerazjašnjeno da li bismo iste rezultate dobili da je svih 220 roditelja koji su inicijalno sačinjavali uzorak, u potpunosti popunilo ponuđeni upitnik o njihovom socio-ekonomskom statusu.

Ono što rezultati ovog istraživanja nedvosmisleno pokazuju jeste visok nivo svesti roditelja o investiranju svojih (materijalnih i nematerijalnih) resursa u obavezne i vannastavne aktivnosti svoje dece u fazi predškolskog obrazovanja. Taj podatak kompatibilan je rezultatima nekih drugih istraživanja (Mayer, 2002; Mollborn, Lawrence, James-Hawkins, & Fomby, 2013; Plomin, & Deary, 2015; Tomanović, 2004, 2010a, 2010b), koja ukazuju na svojevrsno investiranje resursa roditelja u budućnost dece. U slučaju radničkih porodica, to investiranje u direktnoj je vezi sa kasnijim materijalnim obezbeđivanjem potomaka, dok je u slučaju roditelja koji pripadaju srednjem sloju reč o održavanju društvenih kontakata koji su u funkciji obezbeđivanja najboljih uslova za obrazovanje (Tomanović, 2010b), što suštinski predstavlja mehanizam socijalne reprodukcije sloja. Iako je u fokusu ovog istraživanja intelektualni domet dece predškolskog uzrasta, možemo pretpostaviti da će u njihovom daljem obrazovnom toku doći do diferencijacije ličnih, ali i aspiracija roditelja u pogledu budućnosti dece. S tim u vezi, iako na uzorku koji je sačinjen od dece predškolskog uzrasta nismo zapazili statistički značajne relacije između intelektualnih sposobnosti i socijalnog statusa porodice, možemo pretpostaviti da će porodični habitus u daljem životu imati mnogo značajniju ulogu u razvoju dece. Takva pretpostavka zasnovana je na rezultatima već realizovanih istraživanja, koja ukazuju na to da su porodična kohezija i materijalni, emocionalni, socijalni i kulturni resursi roditelja i preduslovi koji utiču na proces tranzicije u odraslost (Čičkarić, 2009). Tako su porodično poreklo i generacijski transfer socijalnog i kulturnog kapitala (Čičkarić, 2009) osnovni resursi u procesu odrastanja u našem društvu danas, a usled nedovoljno brze postsocijalističke transformacije društva, ne može se tvrditi da će okolnosti biti drugačije ni kada deca iz ovog istraživanja stasaju za tranziciju u svet odraslih.

Relacije faktora socioekonomskog statusa roditelja i generalne motorike dece

Analiza relacija generalnog motoričkog faktora dece sa definisanim faktorima socio-ekonomskog statusa roditelja (Tabela 16) ukazala je na postojanje statistički značajne relacije. Srednje visoka multipla korelacija je obuhvatila 20% zajedničkog varijabiliteta sistema socijalnih faktora roditelja i generalnog motoričkog faktora dece. Statistički značajan pozitivan uticaj na faktor generalne motorike dece pokazao je socio-ekonomski faktor *Obrazovni i profesionalni status roditelja*.

Tabela 16. Rezultati regresione analize varijable za procenu generalne motorike dece i faktora socio-ekonomskog statusa roditelja

VARIJABLA	beta	t	p	r	r-part
Obrazovni i profesionalni status roditelja	0,32	2,84	0,006	0,38	0,32
Socio-materijalni status porodice	0,18	1,59	0,12	0,29	0,19
Sportski status roditelja	0,15	1,34	0,18	0,18	0,16

$$R=0,45 \quad R^2=0,20 \quad F=5,68 \quad P=0,002$$

Motoričke sposobnosti dece jednim delom su uslovljene genetskim nasleđem. Ipak, roditelji svojim angažovanjem mogu u izvesnoj meri uticati na razvoj motoričkih sposobnosti dece, kroz aktivno učestovanje u igri sa decom i uključivanje dece u organizovane oblike bavljenja sportom. Time deci stavljaju do znanja koliko je fizička aktivnost (i posredno motorički razvoj) važan deo njihovog detinjstva. Ovo istraživanje, kao i neka ranije realizovana istraživanja (npr. Mollborn et al., 2013) ukazuje na relacije obrazovnog i profesionalnog statusa roditelja sa motoričkim sposobnostima dece, a razloge treba tražiti upravo u sve očiglednijoj institucijalizaciji bavljenja fizičkom aktivnošću od najranijeg detinjstva, prvenstveno u gradovima.

Za razliku od mnogih prethodnih generacija čija fizička aktivnost u detinjstvu je dominantno bila zasnovana na bezbrižnoj igri ispred kuća i zgrada, bez nadzora i učešća roditelja, najveći broj dece u gradovima danas je uskraćen za takve aktivnosti. To je i dovelo do tranzicije ka sve očiglednijoj institucionalizaciji bavljenja fizičkom aktivnošću (kroz razne škole sporta za najmlađu decu i sportske klubove za one koje profilišu svoju motivaciju za bavljenje konkretnijim sportovima). Imajući u vidu da je reč o formalno-pravno uređenim aktivnostima, podrazumeva se i materijalna naknada koju će roditelji platiti za učešće svoje dece, što je dalje jedan od razloga nedvosmislene korelacije obrazovnog i profesionalnog statusa roditelja i motoričkih sposobnosti njihove dece i u ovom istraživanju.

ZAKLJUČAK

Na osnovu rezultata u ovom istraživanju o relacijama socijalnog statusa roditelja i intelektualnih i motoričkih sposobnosti njihove dece, može se generalno zaključiti:

- da nisu dobijene statistički značajne relacije koje bi ukazale na korelaciju ili uticaj socijalnih karakteristika roditelja na intelektualno funkcionisanje njihove dece;
- da postoji određeni pozitivni uticaj socijalnih faktora, pre svega obrazovnog i profesionalnog statusa roditelja, na generalnu motoriku njihove dece;
- da je potrebno vršiti višegodišnja longitudinalna istraživanja na uzorcima dece, kako bi se utvrdila realna relacija socijalnog statusa roditelja i kognitivnih sposobnosti, posebno inteligencije njihove dece;
- da pri utvrđivanju relacija, razlika i efekata kinezioloških eksperimentalnih tretmana na populaciji predškolske dece, nije neophodno voditi računa o socijalnom statusu roditelja, kao mogućem generatoru razlika između eksperimentalne i kontrolne grupe dece.

Rezultati ovog istraživanja kompatibilni su sa ranijim istraživanjima koja su u svom fokusu imala relacije između socio-ekonomskog statusa roditelja i intelektualnih i motoričkih sposobnosti predškolske dece (Comuk-Balci, Bayoglu, Tekindal, Kerem-Gunel, & Anlar, 2016; Gottschling-Lang, Franze, & Wolfgang, 2013). Kao dominantni razlozi za takav zaključak izdvojili su se obrazovni status roditelja i njihovih očeva, što upućuje na važnost reprodukcije kulturnog kapitala u porodici, iako na uzorku predškolske dece čiji su roditelji učestvovali u ovom istraživanju, nije pokazana direktna veza između socio-ekonomskih odlika roditelja i intelektualnih sposobnosti dece. Nadalje, profesionalni status roditelja (dominantno očeva u našem uzorku) bio je značajan pokazatelj motoričkih sposobnosti dece, što je u direktnoj vezi sa investiranjem materijalnih resursa u razvoj svoje dece. Takođe, bavljenje sportom od strane roditelja, naročito majke, izdvajamo kao važnu varijablu koja je dispozicija za roditeljsku motivisanost da decu usmeravaju ka fizičkoj aktivnosti, a kasnije i bavljenju sportom.

Konačno, ovo istraživanje nedvosmisleno ukazuje na važnost aktivnog učešća roditelja u intelektualnom, ali i motoričkom razvoju svoje dece. Jedino deca motivisanih i aktivnih roditelja dugoročno mogu postići značajne rezultate u oblasti kognitivnog, ali i motoričkog razvoja. Na tako ranom uzrastu roditelji su dominantni uzor svojoj deci, što dodatno ukazuje na to da su obrazovni i profesionalni status, uslovi života u porodici, broj dece u porodici i ranija sportska aktivnost roditelja zapravo samo potencijalni zbir dispozicija koje će odrediti smer kognitivnog i motoričkog razvoja njihove dece.

Dobijeni rezultati ukazuju takođe na važnost usmeravanja istraživačke pažnje na nezaobilazno uključivanje tog segmenta u akademska i primenjena istraživanja. Ovo tim pre što je sve očiglednija transformacija stila života roditelja, koja se očituje u „strategijama“ distribucije sopstvenog vremena u „službi“ vannastavnih institucionalizovanih slobodnih aktivnosti dece. Međutim, socio-ekonomski status porodice iznova će biti u mogućnosti da

dugoročno svoje materijalne i nematerijalne resurse ulažu u kontinuirani kognitivni i motorički razvoj svoje dece. Tako može doći do ishoda koji podrazumeva da kognitivni i motorički potencijal dece (nasledni faktor) „ustupa mesto“ socio-ekonomskom statusu porodice, što je značajna činjenica ne samo za akademska istraživanja, već i za opšti razvoj novih generacija dece i mladih.

LITERATURA

- Alexander, K. L., Entwisle, D. R., & Dauber, S. L. (1993). First-grade behavior: its short- and long-term consequences for school performance. *Child Development*, 64, 801–814.
- Blagojević, M. (1991). *Žene izvan kruga: profesija i porodica*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Blagojević, M. (1997). *Roditeljstvo i fertilitet: Srbija početkom devedesetih*. Beograd: ISI FF.
- Blagojević Hjuson, M. (2013). *Rodni barometar u Srbiji: Razvoj i svakodnevni život*. Program Ujedinjenih nacija za razvoj, Beograd.
- Čičkarić, Lj. (2009), Promene obrazaca porodičnog života mladih. U A. Milić, S. Tomanović (prir.), *Porodice u Srbiji danas u komparativnoj perspektivi* (str. 219-230). Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta.
- Duncan, G. J., Brooks-Gunn, J., & Klebanov, P. (1994). Economic deprivation and early childhood development. *Child Development*, 65, 296–318.
- Đorđić, V., & Matić, R. (2008). Uzrast i pol kao kao faktori uticaja na fizičku aktivnost dece i adolescenata. U G. Bala (ur.), *Zbornik radova interdisciplinarnе naučne konferencije sa međunarodnim učešćem Antropološki status i fizička aktivnost dece i omladine* (str. 55-75). Novi Sad: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
- Gidens, E. (2007). *Sociologija*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Gottschling-Lang, A., Franze, M., & Hoffmann, W. (2013). Associations of motor developmental risks with the socioeconomic status of preschool children in North-Eastern Germany. *Child Development Research*, 1, 1-6.
- Hošek, A. (2004). *Elementi sociologije sporta II: Socijalni status i sport*. Leposavić: Fakultet za fizičku kulturu.
- Hošek-Momirović, A. i Bala, G. (2007). Socijalni status predškolske dece. U: G. Bala (ur.), *Antropološke karakteristike i sposobnosti predškolske dece* (str. 299-330). Novi Sad: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
- Kline, P. (1991). *Intelligence: The psychometric view*. London: Routledge.
- Mayer, E. S. (2002). *The influence of parental income on children's outcomes*. Wellington:

Knowledge Management Group, Ministry of Social Development.

- Maksimović, N. i Matić, R. (2006). Socio-ekonomske karakteristike kao determinante u fizičkoj aktivnosti roditelja i njihove dece. U G. Bala (Ur.), *Antropološki status i fizička aktivnost dece i omladine* (257-264). Novi Sad: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
- Mikalački, M., Hošek-Momirović, A., & Bala, G. (2006). Povezanost socijalnog statusa roditelja sa fizičkom aktivnošću učenica osnovnih škola. U: G. Bala (Ur.), *Zbornik radova Interdisciplinarne naučne konferencije sa međunarodnim učešćem „Antropološki status i fizička aktivnost dece i omladine“* (str. 249-256). Novi Sad: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
- Milić, A. (2010). Porodične vrednosne orijentacije – vrednosni raskol. U *Vreme porodica – Sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji* (str. 235-256). Beograd: ISI FF.
- Mollborn, S., Lawrence, E., James-Hawkins, L., & Fomby, P. (2013). *When do socioeconomic resources matter most in early childhood?* Population Program, Institute of Behavioral Sciences: University of Colorado Boulder.
- Nilay Comuk-Balci, N., Bayoglu, B., Tekindal, A., Kerem-Gunel, M., & Anlar, B. (2016). Screening preschool children for fine motorskills: environmental influence. *J. Phys. Ther. Sci.*, 28, 1026–1031.
- Nisbett, R. E., Aronson, J., Blair, C., Dickens, W., Flynn, J., Halpern, D. F., & Turkheimer, E. (2012). Intelligence – New findings and theoretical developments, *American Psychologist*, 67(2) 130–159.
- Petrovič, K. i Hošek, A. (1974). *Određivanje položaja sportske aktivnosti u strukturi manifestnih dimenzija socijalne stratifikacije*. Ljubljana: Institut za kineziologiju, VŠTK.
- Raven, J. C. (1956). *Uputstvo za korišćenje progresivnih matrica u boji, serija A, Ab, B (revizija 1956)*. Beograd: Savez društava psihologa Srbije.
- Saksida, S. i Petrovič, K. (1972). Teoretični model socijalne stratifikacije. Poskus kvantitativne verifikacije. U: Petrovič, K. i Hošek, A. (Ured.)(19886), *Prilozi za sociologiju sporta* (155-172). Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu.
- Spearman, C. E. (1904). “General intelligence”: Objectively determined and measured. *American Journal of Psychology*, 15, 201–293.
- Tomanović, S. (2004). Roditeljstvo u transformaciji: kapital, problem, strategije. U: A. Milić (Ur.), *Društvena transformacija i strategije društvenih grupa: svakodnevnica Srbije na početku trećeg milenijuma* (str. 349-375). Beograd: ISI FF.
- Tomanović, S. (2010a). Odlike roditeljstva. U: *Vreme porodica – Sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji* (str. 177-194). Beograd: ISI FF.
- Tomanović, S. (2010b). *Odrastanje u Beogradu: oblikovanje socijalnih biografija mladih u porodicama dva društvena sloja*. Beograd: Čigoja štampa: ISI FF.

- Tubić, T., Fajgelj, S. i Bala, G. (2007). Intelektualno funkcionisanje predškolske dece. U: G. Bala (Ur.), *Antropološke karakteristike i sposobnosti predškolske dece* (str. 203-226). Novi Sad: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
- Zarevski, P. (2000). *Struktura i priroda inteligencije*. Zagreb: Naklada Slap.
- Zill, N., Moore, K., Smith, E., Stief, T., & Coiro, M. (1995). The life circumstances and development of children in welfare families: a profile based on national survey data. In: P. L. Chase-Lansdale & J. Brooks-Gunn (Eds.). *Escape from poverty: What makes a difference for children?*(pp. 38–59). New York: Cambridge University Press.

